

Erfvogels

in beeld 2011

Inhoud

Voorwoord	2
Het Jaar van de Boerenzwaluw	3
Boerenzwaluw	4 - 5
Zwaluwgroep Berkelland	6
Agrarische Natuurvereniging 't Onderholt	7
Broedseizoen 2010	8 - 9
Landschapsbeheer Drenthe	10 - 11
Kerkuil	12 - 14
Witte kwikstaart en Ringmus	15
Poster Zorg voor de Boerenzwaluw	16 - 17
Fotowedstrijd 2010	18 en 19
Torenavalk	20 - 22
Agrarische Natuurvereniging Drimmelen	23
Steenuil	24 - 26
Agrarische Natuurvereniging Wierde & Dijk	27
Huiszwaluw en Putter	28
Agrarische Natuurvereniging De Parmey	29
Resultaten enquête 2010	30
Vraag en antwoord	31
Colofon	32

De erfvogel

Zeist, voorjaar 2011

Laatst vroeg iemand me: 'Wat is nu eigenlijk een erfvogel?' Ja, daar stond ik dan. Ik begon enthousiast met het noemen van boerenzwaluw, steenuil, torenvalk, kerkuil en ook witte kwikstaart, kneu, huiszwaluw en putter.

'Ja, ja,' zei die persoon. 'Maar dat zijn toch geen vogels die alléén maar op erven voorkomen? Die leven ook op andere plaatsen op het platteland en langs stads- en dorpsranden.' Ja, daar sloeg hij de spijker op zijn kop. Dé erfvogel bestaat niet, maar hoe aantrekkelijker een erf is voor vogels, des te meer verschillende soorten er zullen voorkomen. Gelukkig zetten steeds meer mensen zich in voor vogels op en rondom het erf. Ze doen dat voor de vogels én voor zichzelf. Daar is niks mis mee. Want vogels die deel uitmaken van je dagelijks leven, bezorgen veel vreugde. Naast erfbewoners zetten duizenden vrijwilligers van vogelwerkgroepen, soortwerkgroepen, Landschapsbeheer Nederland en boeren die aan agrarisch natuurbeheer doen, zich in voor onze erfvogels. Ik hoop dat ook deze Erfvogelnieuwsbrief bijdraagt aan een betere toekomst voor erfvogels. Veel leesplezier.

Fred Wouters

Directeur Vogelbescherming Nederland

Boerenzwaluw Markus Varesvuo

Doe mee met het *Jaar van de Boerenzwaluw*

Verbeter broedgelegenheid en leefgebied

De boerenzwaluw is een sierlijke, aansprekende vogel. Veel boeren en buitenlui stellen zijn aanwezigheid op prijs. Boerenzwaluwen zijn een goede indicator voor een natuurlijk landelijk gebied. Hoewel nog algemeen voorkomend, is de boerenzwaluw toch op de Rode Lijst van bedreigde vogels beland. Dat is te wijten aan een afname met 50 - 75% in de afgelopen veertig jaar. Daarom hebben SOVON Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming Nederland 2011 uitgeroepen tot het *Jaar van de Boerenzwaluw*. Beide organisaties roepen de bewoners van het landelijk gebied en

vogelwerkgroepen op om niet alleen boerenzwaluwen te tellen (zie pagina 5), maar ook het leefgebied en de broedgelegenheid van de boerenzwaluw te verbeteren. Met de miniposter in het midden van deze nieuwsbrief helpen we u op weg. Er is ook een gedetailleerdere 'advieslijst'. Die kan worden gedownload op www.jaarvandeboerenzwaluw.nl. Zo hebben uw inspanningen de grootste kans op (boerenzwaluw)succes.

Voor al uw boerenzwaluwvragen (m.u.v. de tellingen) kunt u terecht bij Vogelbescherming Nederland www.vogelbescherming.nl (service & vragen) of 030 693 77 00.

Boerenzwaluw Jouke Altenburg

Van boerenwaluwe naar vliegensvlug jong

Stichting Hirundo

De Stichting Hirundo, opgericht in 1989, doet ornithologisch onderzoek en ontplooit educatieve activiteiten. Speerpunt is de boerenwaluw (*Hirundo rustica*) die haar naam heeft gegeven aan de stichting. Veel activiteiten zijn ontstaan om de bescherming en instandhouding van deze soort te bevorderen. Informatie over de stichting en haar activiteiten zijn te vinden op de website www.boerenwaluw.nl

Zoals de meeste zangvogels leggen boerenwaluwen nadat het nest is gebouwd elke dag één ei. Eerste broedsels bevatten meestal vijf eitjes, soms vier of zes. Tweede broedsels hebben een eitje minder. De laatste dagen van de leg zit het vrouwtje veelvuldig op het nest en houdt ze de eitjes al warm, maar het echte broeden begint pas als het laatste ei is gelegd. Daardoor komen de jongen gelijktijdig uit en hebben ze dezelfde leeftijd bij het uitvliegen.

De eitjes worden veertien dagen bebroed. Alleen het wijfje broedt, het mannetje bezoekt haar nu en dan. Het vrouwtje verlaat overdag vaak het nest om te eten of even rond te vliegen. Dankzij de vrijwilligers van *Beleef de Lente*, die gezamenlijk het broedgedrag hebben geregistreerd, weten we dat het wijfje meestal slechts enkele minuten het nest verlaat en daarna weer verder gaat met broeden. Dat nestverlaten gebeurt in het begin wel meer dan honderd keer per

dag, maar slechts voor enkele minuten. Daardoor bedraagt de totale broedduur per etmaal toch zo'n twintig uur. Naarmate de broedperiode vordert neemt het nestverlaten af tot zo'n zestig keer per dag.

Honderden insecten per dag

Als de eitjes zijn uitgekomen beginnen de oudervogels meteen met voeren; het wijfje het meest. Door vrijwilligers van *Beleef de Lente* zijn in 2010 ook de voerbeurten geregistreerd. Zo blijkt dat naarmate de jongen groeien het mannetje meer gaat voeren. Gemiddeld neemt het wijfje ongeveer 60% van de voerbeurten voor haar rekening. Het aantal voerbeurten neemt toe van 160 - 300 keer na het uitkomen tot 600 - 700 keer per dag tussen de tiende en zestiende dag. De kuikentjes hebben bij de geboorte slechts een paar donsveertjes op kop en rug. De jongen groeien echter snel en op de vijfde dag komen de puntjes van de slagpennen uit de vleugeltjes. Deze veerspoeltjes groeien snel en op de achtste dag beginnen

de schachten los te gaan en ontspruiten de veertjes. Op de negende dag zijn de veertjes allemaal kwastjes geworden. Op de twaalfde dag zijn de veren half uit de spoelen en op de vijftiende dag zit de jonge zwaluw al vrij goed in de veren. Het duurt nog een aantal dagen voordat de hele veer is vrijgekomen. Vanaf de negentiende dag is de jonge boerenzwaluw in staat te vliegen. Meestal blijven ze nog een aantal dagen in het nest om vlieg oefeningen te doen om sterker te worden. Dan vliegen ze echt uit. Ze worden buiten het nest nog een aantal dagen door de oudervogels gevoerd. 's Avonds keren ze terug op het nest om er te overnachten.

Tien keer zo zwaar in twaalf dagen

Bij het uitkomen wegen de kuikentjes 1½ - 2 gram. Het gewicht van de jonge zwaluwen neemt snel toe, tot ze rond de twaalfde dag hun maximumgewicht van circa 20 - 24 gram hebben bereikt. Ze zijn dan zwaarder dan hun ouders! Gedurende de laatste dagen neemt hun gewicht weer wat af, zodat ze ongeveer 18 - 20 gram wegen als ze uitvliegen.

Bennie van den Brink

Boerenzwaluw van acht dagen oud.

Konrad Wothe/FN

Boerenzwaluwjongen worden in twaalf dagen tien keer zo zwaar.

Doe mee aan het Jaar van de Boerenzwaluw

Geef bewoonde nesten eenvoudig door via www.jaarvandeboerenzwaluw.nl

De boerenzwaluw komt dicht bij mensen voor en is niet schuw. Het is de enige 'wilde' vogel die binnenshuis zingt. Over zo'n vogelsoort zal veel bekend zijn, denkt u misschien. Het tegendeel is waar: er is nog veel onbekend over de boerenzwaluw. Hoeveel paren zijn er nog, hoe zijn die verspreid, in welke gebieden brengen ze de meeste jongen groot en waarom?

Om een antwoord op die vragen te kunnen geven organiseren SOVON Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming Nederland in 2011 een aantal tellingen. Aan de online

telling kan iedereen die tussen 15 mei en 20 juni toegang heeft tot een erf deelnemen.

Download de eenvoudige telinstructie, ga bewoonde boerenzwaluwnesten tellen (een zaklamp is handig!) en voer de gegevens in. Het is een leuke klus die nog geen uur kost. Ook na het Jaar van de Boerenzwaluw blijft deze telmogelijkheid in gebruik.

Heeft u interesse in de andere boerenzwaluw tellingen?

Kijk op www.jaarvandeboerenzwaluw.nl of op www.sovon.nl of bel SOVON: 024 741 04 10

Beleef de Lente: donaties voor de boerenzwaluw

Beleef de Lente-kijkers hebben in 2010 € 225 voor de boerenzwaluw bijeengebracht. Het geld is besteed aan de poster met boerenzwaluwvriendelijke maatregelen die u in het hart van dit blad aantreft.

Welkom op

Volgens coördinator Freek Weijermars en zijn maat Wim Raaben is de samenwerking een succes dankzij de duidelijke afspraken, goede taakverdeling en korte lijnen. “Je moet iedereen laten doen waar hij of zij goed in is. De vrijwilligers zijn niet alleen afkomstig uit de vogelwerkgroepen. Andere netwerken, zoals een lokaal mannenkoor, bleken onverwacht goede bronnen. Ook enkele erfbewoners zijn als vrijwilliger mee gaan doen. De techneut van de zwaluwgroep heeft een camera ontwikkeld waarmee de nesten vanaf de grond kunnen worden bekeken. Sneller, veiliger en minder verstoring voor de zwaluwen.

Drie vogelwerkgroepen in de gemeente Berkelland (Achterhoek) werken samen in één zwaluwwerkgroep. Sinds 1998 is een lokaal project voor het tellen van nesten uitgegroeid tot een grootschalig onderzoeks- en beschermingsprogramma voor huis- en boerenzwaluwen.

Zo'n vijftig vrijwilligers tellen bewoonde nesten, informeren bewoners over erfnatuur en hangen kunstnesten op. Op een paar erven wordt het broedsucces gevolgd en worden jongen geringd. De zwaluwwerkgroep kijkt ook vooruit. Ze gaan experimenteren met boerenzwaluwvriendelijke aanpassingen in nieuwbouwstallen.

Afwisselende landschapselementen zijn het kenmerk van ANV 't onderholt.

Vee in de wei en vee op stal

Het varkensbedrijf van de gebroeders Maarse in Beltrum heeft sinds de preventieve ruiming vanwege de varkenspest in 1997 een gesloten bedrijfsvoering. Geen zwaluwen in de varkensstallen dus. De deel is het domein van gastvrouw Monique. Daar staat haar paard Kobus met zijn ponymaatje. Die twee verklaren de aanwezigheid van

Zwaluwigroep Berkelland

meer dan 1200 erven

maar liefst achttien boerenzwaluwpaartjes. "Zwaluwen in huis zijn voor mij een teken van geluk," verklaart Monique. "In weerwil van het spreekwoord is voor mij de eerste zwaluw echt het begin van de zomer". Het dagelijks openzetten van de staldeur vindt ze dan ook een kleine moeite. En dat zwaluwen hun nest hebben gemaakt op de bezem en de elektrische heggenschaar is ook geen probleem. Gewoon even die van de buurman lenen.

Het melkveebedrijf van vader en zoon Hulshof ligt in Eibergen. De ligboxstal met gazen wanden lijkt niet erg geschikt voor de boerenzwaluw. Door op de donkerste plekken steuntjes te maken, biedt Hulshof sr. toch nog altijd tien zwaluwparen onderdak. In de grote deur van de oude deel is een gat gezaagd, zodat ook daar de zwaluwen naar binnen kunnen. Enthousiast laat Hulshof de nestplekken zien. Hij geniet wanneer pas uitgevlogen jongen worden gevoerd. Zoon Henk vertelt trots over twee gruttopen die dit jaar op hun land succesvol jongen groot wisten te krijgen. "Konden we goed inpassen in de bedrijfsvoering: we hebben het perceel later gemaaid. Structuurrijk gras is goed voor droogstaande koeien." Met de zorg voor natuur zit het op dit bedrijf dus ook in de toekomst goed.

Agrarische Natuurvereniging 't Onderholt

Wilfried Berendsen, coördinator van ANV 't Onderholt, is de dagelijkse schakel tussen de vijfhonderd leden en natuurterreinbeheerders, vogelwerkgroepen, Landschapsbeheer Gelderland en overheid.

't Onderholt vindt dat bewoners zelf verantwoordelijk zijn voor hun streek. Zij hebben die omgeving mee gevormd en weten wat er leeft. Daarom heeft 't Onderholt een ploeg van zeventien agrariërs, die landschapselementen kunnen aanleggen en beheren: van poelen en singels tot slootkanten

Freek Weijermars in gesprek met dr. Hulshof sr.

Jouke Altenburg

en kleine bospercelen. De ANV-coördinatoren zorgen voor een sluitende begroting, vergunningen en ecologisch verantwoorde uitvoering.

Passie voor natuur

Agrariër Jan Pardijs is een van de oprichters van ANV 't Onderholt. Inmiddels wordt zijn gemengd bedrijf in de prachtige omgeving van Vorden in verbrede vorm voortgezet door zijn zoon: camping 't Meulenbrugge vormt nu de bedrijfsbasis.

Jan is nog elke dag gepassioneerd bezig met natuur. Zo vond hij al vele jaren geleden dat hij de oevers van de aangrenzende Baakse Beek beter kon beheren dan het Waterschap. Jan voegde de daad bij het woord. Door het maaisel van de oever af te voeren ontstond een schitterende vegetatie, over een lengte van wel 1,4 km. Het verschil in bloemenrijkdom met de andere beekoever is verbluffend.

Nu het vee van het bedrijf is verdwenen zijn er geen modderplekken meer op het erf. Maar Jan zorgt er elke dag voor dat zijn huizen boerenzwaluwen hun nestmateriaal kunnen verzamelen. "Het oude schrikdraad vol met zwaluwen, en ik voel me de koning te rijk."

'Zwaluwen in huis zijn voor mij een teken van geluk.'

Monique Maarse

Broedseizoen 2010: *Grote weersverschillen hebben wisselend effect*

Het weer is op een directe manier van groot belang voor het broedsucces. Oudervogels en de jonge aanwas overleven een te strenge winter moeilijk. In het broedseizoen kunnen jongen het te koud krijgen of te nat worden. De temperatuur beïnvloedt ook het beschikbare prooiaanbod. Bij lage temperaturen vliegen er weinig grote insecten voor zwaluwen. Is het lang droog weer dan kan een steenuil geen regenwormen bemachtigen.

Torenvalk

In 2010 begonnen de meeste torenvalken vroeger met broeden dan normaal. De eerste eileg was gemiddeld op 23 april, terwijl dat het jaar daarvoor op 5 mei was. Dit verschil heeft te maken met het aanbod van veldmuizen. Het gemiddeld aantal eieren was met net iets meer dan vijf eieren per

legsel iets hoger dan in 2009 toen dit 4,7 eieren bedroeg. Dankzij het goede veldmuizenaanbod was 2010 voor de torenvalk in het algemeen een goed jaar.

Kerkuil

De kerkuil kan weinig vet opslaan. Hij is daarom kwetsbaar voor strenge winters met veel sneeuw. Als muizenspecialist kan de kerkuil dan niet meer bij zijn voedsel komen. Vooral in het noorden van het land zijn in januari en februari 2010 veel dode kerkuilen gevonden. Kerkuilen kunnen meerdere legsels per jaar groot brengen. Uit verschillende regio's, zoals Friesland, de Achterhoek en de Veluwe kwamen in september berichten van kerkuilparen met late legsels. De veldmuizenstand had zich in die omgevingen goed hersteld. Door die strategie kan de kerkuilstand grote sterfte relatief snel compenseren.

www.jaarvandeboerenzwaluw.nl

Help de boerenzwaluw.

Tel en meld de boerenzwaluwen op uw erf.

Steenuil

Strengere winters kunnen slecht voor de uiltjes uitpakken, omdat voedsel daardoor onbereikbaar wordt. Uit een recente analyse van het Vogeltrekstation blijkt dat vooral in natte en koude winters de meeste steenuilen sterven.

Tellers haalden eind februari 2010 opgelucht adem toen in veel vaste territoria de vertrouwde *hooek*-roep van het mannetje weer klonk. Maar dat was niet overal het geval. In de West-Betuwe bijvoorbeeld werden op een dijktraject van 2,5 km alle vijf de territoria verlaten.

Het broedseizoen 2010 valt op door de verschillen tussen de gemiddelde legselgroottes. Zo constateerde men in de omgeving van Raalte en Doesburg een legselgrootte van respectievelijk 4,55 en 4,2 eieren. In Neede bleef dit beperkt tot 3,48 en rond Winterswijk tot 3,76 eieren. Het gemiddelde aantal jongen bij de geslaagde nesten in Eelde bedroeg 2,83, wat aan de lage kant is. In Hengelo (Gld) was dit 3,16 per geslaagd broedgeval en in Uffelte 3,4.

Boerenzwaluw

De eileg van de boerenzwaluwen kwam door de kou 10 - 14 dagen later op gang dan in 2009, toen er sprake was van een warm voorjaar. Door die veertien dagen vertraging kwamen minder paren toe aan een geslaagd tweede of derde legsel. Het totale aantal zwaluwbroedparen was in een aantal regio's groter dan in 2009. We weten niet of dit een landelijk beeld is. Het grotere aantal broedparen kan wijzen op een goede winteroverleving in Afrika en gunstige omstandigheden tijdens de trek.

Aan het eind van het eerste broedsel was er sprake van een langdurige hete periode, waardoor er jongensterfte optrad in nesten die aan de zonzijde van ongeïsoleerde daken waren gelegen. Het broedsucces kwam daardoor lager uit. Tijdens de periode van

Hanna Hirsch

Bij de steenuil valt het broedseizoen 2010 op door de verschillen in legselgroottes.

Boerenzwaluw Xander Sales

de tweede broedsels was er juist sprake van veel regen en koud weer. Ook hierdoor trad jongensterfte op; nu doordat de oudervogels onvoldoende voedsel konden brengen. Al met al lijkt 2010 een wat lagere jongenproductie te hebben opgeleverd, hoewel er ook regio's waren die een relatief hoog broedsucces wisten te melden.

Steenuil Rob Scholten/FN

Landschapsbeheer Drenthe

Verbindende schakel

Ga eens een dag op pad met Bert Dijkstra en Kathelijn de Maeijer en je merkt hoe betrokken beide medewerkers van Landschapsbeheer Drenthe zijn bij de Drentse natuur en de Drenten. Rustig toeren is er niet bij. Om de haverklap attenderen ze je op de resultaten van een project: een herstelde houtsingel, een bloemrijke graanakker of een nieuw gevestigd steenuilpaar, maar ook op de teloorgang van de Drentse beekdalen. Ze volgen beiden de nieuwste ecologische inzichten op de voet om die toe te kunnen passen in hun werk.

Kathelijn de Maeijer en Bert Dijkstra van Landschapsbeheer Drenthe adviseren de familie Bralten.

Jouke Altenburg

Zo werkten Bert en Kathelijn mee aan de nieuwste versie van de *Erfwijzer Steenuil*, een vragenlijst om de beste kansen voor het verbeteren van een steenuilleefgebied inzichtelijk te maken.

Bert en Kathelijn zien Landschapsbeheer Drenthe als de verbindende, resultaatgerichte schakel tussen boeren, burgers, natuurvrijwilligers, overheden en andere natuurbeschermingsorganisaties. Bij de uitvoering van hun projecten komen zij letterlijk 'bij de mensen thuis'.

Gericht erven verbeteren

In 2009 en 2010 voerde Landschapsbeheer Drenthe een 'erfvoegelproject' uit in de omgeving van Ruinen. Dit werd mede gefinancierd door Vogelbescherming Nederland. Met de steenuil en boerenzwaluw als gidssoorten werden erven verbeterd.

De in Drenthe geboren en getogen mijnheer Bralten was een van de eersten die zich meldde om mee te doen. Vooral de achteruitgang van de steenuil gaat hem aan het hart. Hij vertelt met zichtbare trots over de jaren dat een paartje succesvol jongen wist te krijgen op zijn erf. Vanaf het terras had hij rechtstreeks zicht op de nestkast. Vooral in de takkelingentijd van de jongen was dat puur genieten. Tot zijn grote spijt is de steenuil enige jaren geleden vertrokken.

'Gelukkig zitten er nog steenuilen in de buurt'

de heer Bralten

Jouke Attenburg

“Maar ze zitten nog in de buurt!”

Op zijn erf is de voedselsituatie voor de steenuil op advies van Kathelijn en Bert verbeterd door twee kruidenrijke stroken met houtrillen te maken. Muizen zijn daar dol op. Een muizenruiter bouwen staat nog op het actielijstje van de heer Bralten. Voor de boerenzwaluwen zijn de oude houtsingels met nieuwe aanplant weer hersteld: goed foerageergebied in tijden van slecht weer. Een aantal nestkommetjes moet de zwaluwen van de buren verleiden om een dependance te beginnen.

Voor de heer Tuin in Boterveen was het een vanzelfsprekendheid om mee te doen aan het erfvogelproject. Vooral de aanpak van

Landschapsbeheer om veel erven in een klein gebied gericht te verbeteren sprak hem aan. “Dan krijg je resultaat.” Dankzij zijn goede zorgen is de aanplant, ondanks het droge voorjaar in 2010, goed aangeslagen. Door een deel van het grasveld gefaseerd te maaien ontstond direct een grotere bloemenrijkdom. Dat leverde meteen meer sprinkhanen, zweefvliegen en andere insecten op. In de schuur zijn de boerenzwaluwen verdwenen toen een kerkuil er ging broeden. Zwaluwen zitten nog wel bij de buren. Komende winter wil de heer Tuin een scheidingwand in de schuur maken, zodat de zwaluwen en de kerkuil hun eigen toegang en territorium hebben.

Het vogelvriendelijke erf van de familie Tuin

Het samenwerkingsverband Landschapsbeheer Nederland heeft in elke provincie medewerkers die kunnen adviseren over aanleg en beheer van landschapselementen en de actuele subsidiemogelijkheden daarvoor.
www.landschapsbeheer.nl
030 234 50 10

Van ei tot volwassen kerkuil

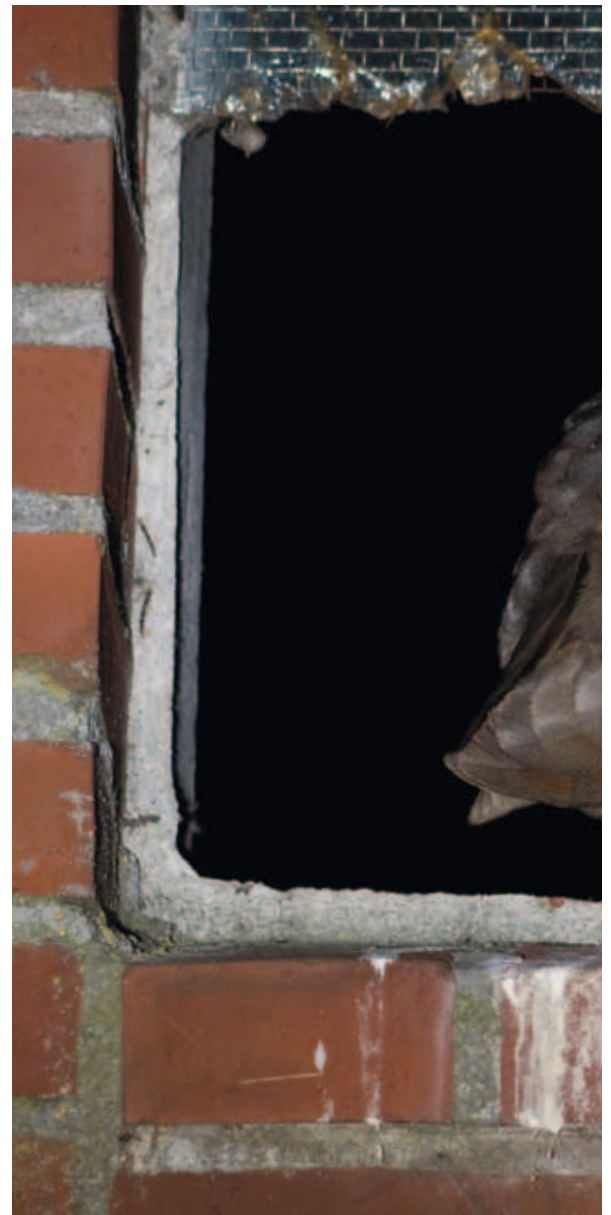

Andre Eijkenaar

**Jonge uilskuikens van
5-6 weken oud.**

Gewoonlijk legt de kerkuil vier tot zeven eieren en bij uitzondering meer dan tien. De legselgrootte is sterk afhankelijk van de hoeveelheid voedsel. Zijn er veel muizen (vooral veldmuizen) dan zijn de legfels groot.

De eieren worden om de andere dag gelegd en wegen ongeveer twintig gram. Na het leggen van het eerste ei begint het wijfje direct te broeden. Het wijfje broedt alleen en het mannetje zorgt voor het voedsel. Met dezelfde tussenpozen als de eieren zijn gelegd, komen de jongen na dertig dagen uit, met een geboortegewicht van slechts veertien gram.

Een jonge kerkuil wordt blind en vrij kaal geboren (eerste donskleed). Als voedsel krijgen de kleine jongen gedurende de eerste dagen de zachte delen van een muis, zoals de darm. De rest van de muis eet het wijfje zelf op. In het pikkedonker zijn de contacten tussen het vrouwtje en haar jongen van groot belang. Het jong laat een tsjirpend geluid horen als het gevoerd wil worden. Met een klokkend geluid houdt het wijfje het jong een klein stukje vlees voor. Na zeven dagen produceren de jongen de eerste kleine braakballen. De inhoud bestaat grotendeels uit haren en soms een paar kleine botjes.

Snelle groeiers

Het jong groeit snel; ongeveer vijftien gram per dag. Tegen het einde van de tweede week krijgt het zijn tweede donskleed, dat dikker is en het hele lichaam bedekt. De

Kerkuil Andie Eijkenaar

jongen verplaatsen zich in het nest op hun loopbeen en sturen bij met hun vleugelstompjes. Ze 'blazen' als ze honger hebben. Rond de twintigste dag zijn de ogen geheel geopend en kunnen de jongen kleine prooien, zoals spitsmuizen, in zijn geheel naar binnen werken. Het vrouwtje helpt nu ook bij het jagen. In de vijfde week heeft het jong al het gewicht van een volwassen uil (meer dan driehonderd gram). De jonge uilen eten nu ongeveer vier tot acht muizen per nacht (ongeveer zeventig gram). Terwijl de veren snel groeien, verdwijnt het dons van de vleugelpennen; op de borst is het volop aanwezig. Tussen de voedingen door zijn de jongen 's nachts actief: ze lopen, springen, fladderen en verzorgen hun veren. Gedurende de zesde en de zevende week verdwijnt geleidelijk het dons achter de kop en daarvoor in de plaats verschijnen de veren. De jongen beginnen steeds meer

op volwassen uilen te lijken. Pas in de negende week zijn de vleugels volgroeid en vinden de eerste vlieg oefeningen in het nest plaats. Het oudste jong gaat zelfs voor korte perioden naar buiten. Dan gaat hij op de nok van de schuur zitten blazen en krijgt daar zijn voedsel. Is het jong verzadigd, dan neemt het de prooi in ontvangst van de volwassen vogels en brengt die naar de jongere broers en zussen op de nestplaats. Wanneer alle jongen vliegvlug zijn, moeten ze zelf leren jagen en een eigen territorium opzoeken.

**Beleef de Lente:
donaties voor de kerkuil**

Beleef de Lente-kijkers hebben in 2010 € 612 voor de kerkuil bijeengebracht. Het geld wordt besteed aan de nieuwsbrief van de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland.

**Stichting
Kerkuilenwerkgroep
Nederland**

Na de strenge winter van 1979 was de kerkuilpopulatie in ons land ingezakt tot rond de 100 broedparen. Dankzij de inzet van ruim 1000 vrijwilligers, die meer dan 10.000 kerkuilkasten beheren en controleren, heeft de populatie zich weten te herstellen tot rond 3000 broedparen nu. Veel leden van de werkgroepen zijn ook actief met het geven van lezingen en gastlessen. Ze bemannen stands bij allerlei activiteiten en organiseren braakbalpluis-lessen voor scholen en jeugdorganisaties. Deze educatieve activiteiten vergroten het draagvlak voor het beschermingswerk. De vrijwilligers zijn georganiseerd in 17 regio's, die weer verenigd zijn in de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland.

www.kerkuil.com

'Jonge uilen zijn de beste ambassadeurs voor ons vogelbeschermingswerk'

Sieds Prins

We beginnen in de schuur. Daar hangt op vijftien meter hoogte een kerkuilenkast. Volgens Prins is de kast bewoond en zijn er momenteel zes jongen. In de kast heeft hij een webcam geplaatst en via een oude televisie op de begane grond volgt hij alles op de voet. Voor ons blijft het beeld een grote grijze vlek. "Ze zit pal voor de camera en vertikt het om op te schuiven," legt Prins uit. Binnenkort worden de uilskuikens geringd door Johan de Jong van de Kerkuilenwerkgroep Nederland. Van die gelegenheid maken ze in Bornwird altijd een klein feestje. Vrienden worden uitgenodigd, terwijl er ook altijd een aantal kinderen bij is. "Jonge uilen zijn nu eenmaal vertederend; ze zijn zelfs de beste ambassadeurs voor ons vogelbeschermingswerk", weet De Jong.

Erf van het jaar

Knotwilgen wisselen af met hoogstam-fruitbomen. Meidoornstruiken, vlier en Gelderse roos staan in volle bloei. En in de fraai bloeiende borders zigzaggen druk zoemende insecten. Het erf is allesbehalve aangeharkt, toch oogt het goed onderhouden. Prins: "Ik hou niet van strak, maar dat wil niet zeggen dat je geen onderhoud moet plegen."

En passant wijst hij naar de torenvalkkast met momenteel vier jongen. Ook de gekraagde roodstaart en de grauwe vliegenvanger broeden in zelfgemaakte nestkasten. Met gemak lepelt Sieds Prins vijftientwintig vogelsoorten op die rondom zijn boerderij broeden. Dat hij in 1997 de eervolle vermelding *Erf van het jaar* kreeg is mooi, maar hij loopt er niet mee te koop.

Van een vogelvriendelijk erf moet je zelf ook kunnen genieten. Dat doen Sieds en Willy Prins dagelijks.

Een dijk van een erf

Het kost even moeite om de boerderij van Sieds en Willy Prins in het Friese Bornwird te vinden. De boerenhofstede ligt goed verborgen tussen het groen. Twee houten ransuilen bij de oprijlaan verzekeren ons dat we goed zijn. Erf en boerderij ademen een en al vogel uit. Behalve vogelbosjes, drinkplaatsen en nestkasten komen we op de meest verrassende plaatsen zelfgemaakte houten vogelbeelden tegen. Hobby van de bewoner.

► www.vogelbescherming.nl/erfenquete

Vul ook dit jaar de enquête in en win één van de twintig tegoedbonnen!

Witte kwikstaart

In bepaalde streken wordt de witte kwikstaart ook 'akker-mannetje' genoemd en dat is precies waar hij voorkomt. Maar behalve op akkers is hij zomers ook op erven te zien. Het algemene zwart-wit-grijze vogeltje is een rasechte broedvogel van het platteland. Hij is zo klein als een mus, maar veel slanker en met een opvallend lange staart. Het is een nadrukkelijke verschijning, die rennend en vliegend achter insecten aanjaagt. Ook trippelt hij achter koeien en paarden in de wei aan, om zich op de insecten te storten die de viervoeters opjagen.

Sommige individuen overwinteren in Nederland, maar de meeste trekken naar Spanje, Portugal en Marokko. Vanaf eind februari worden witte kwikstaarten al weer op hun broedplaatsen aangetroffen. Het nest wordt gebouwd op overdekte plaatsen, zoals in schuren, kassen, onder bruggen en zelfs in speciale nestkasten. Belangrijkste voorwaarde is dat er een rijk aanbod is van insecten. Is dat het geval dan vindt de witte kwikstaart al gauw een broedplekje.

Luc Hoogenstein

Ringmus

De ringmus lijkt verwarrend veel op de huismus, maar is veel meer een vogel van het platteland. In Friesland en Limburg wordt hij daarom ook wel 'veldmus' genoemd. Ringmussen onderscheiden zich van de huismus door een bruine pet, zwarte wangen en een witte ring in de hals. Het merendeel is standvogel en verblijft het hele jaar in ons land. Ze nestelen bij voorkeur onder dakpannen, in schuren en nestkasten in een dichter begroeide omgeving zoals groene erven.

Na het broedseizoen vormen ze vaak groepen, die opvallen door hun druk gekwetter. Ze houden zich graag op in houtwallen, heggen en hagen vanwaar ze kortstondige uitstapjes maken naar akkers en velden om te foerageren. Het zijn buiten het broedseizoen echte zaadeters en ze waarderen op het land achtergebleven graanresten. Een winterakker waar zaden en kruiden met opzet zijn achtergelaten, is een klein Luilekkerland. Ook met een extra kruidenrand of overhoekje kunt u hulp bieden.

Markus Varesvuo

2011 Boerenzwaluw

Jaar van de

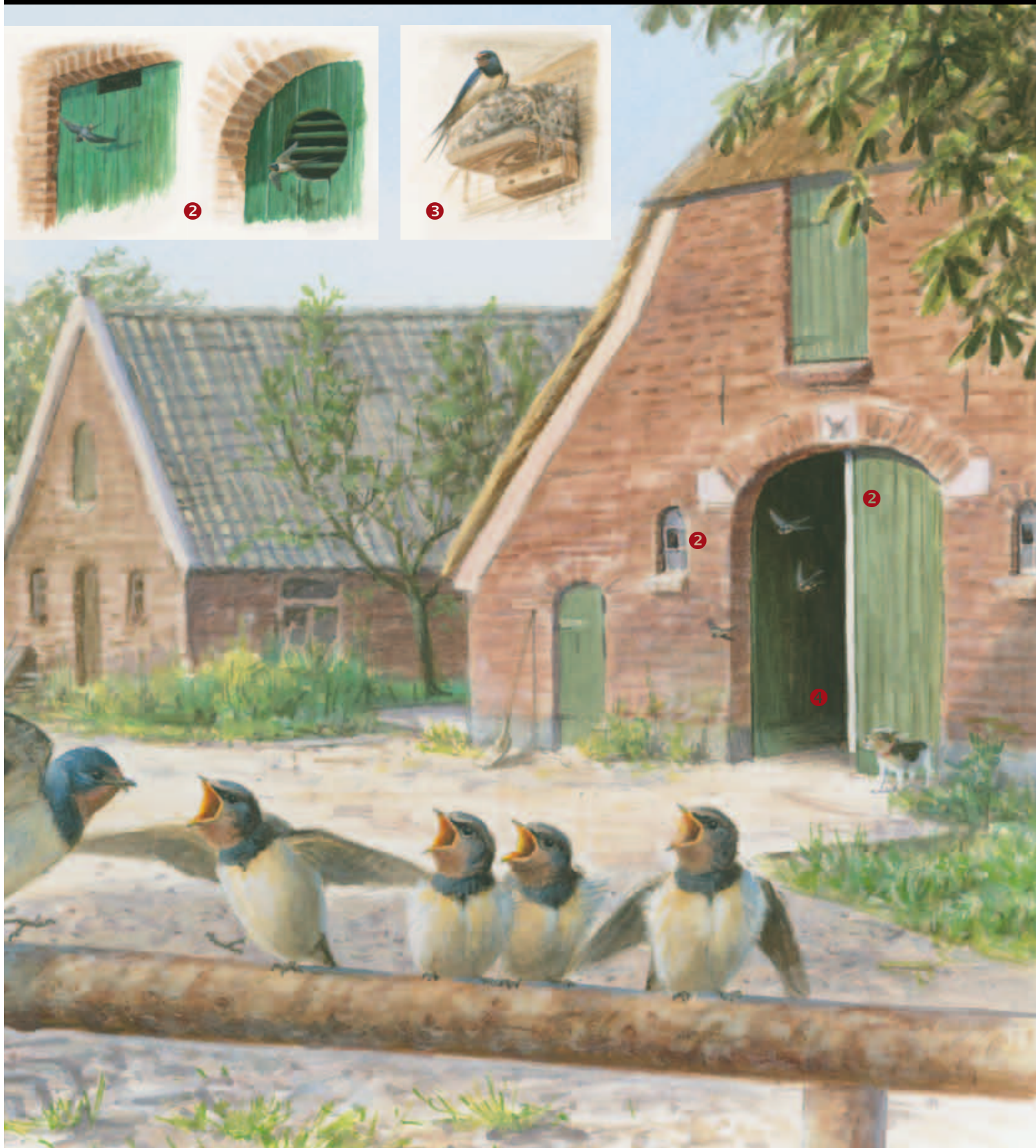

De boerenzwaluw staat symbool voor een natuurlijk landelijk gebied. Hij zit in de knel: de stand halveerde in veertig jaar. Doe dus mee en zorg voor de boerenzwaluw!

Voor meer informatie en het melden van broedende zwaluwen www.jaarvandeboerenzwaluw.nl

Doe mee, zorg voor de Boerenzwaluw!

Nestgelegenheid

- ① modder
- ② toegankelijke schuur
- ③ nesthulp (ook onder brug)
- ④ vee op stal

Volop voedsel door

- ⑤ buitenlopend vee
- ⑥ waterpartij
- ⑦ ruige mesthoop
- ⑧ bomen en struiken(rij)
- ⑨ kruidenstroken

Voor informatie over aanleg en beheer van landschapselementen www.landschapsbeheer.nl
Het Jaar van de Boerenzwaluw (2011) is een initiatief van

1

Winnaars fotowedstrijd 2010

Natuurrijke Erven

Voor de fotowedstrijd Natuurrijke Erven hebben veertig deelnemers in totaal 82 foto's ingestuurd. Er zaten prachtige en heel gevarieerde opnames bij. De jury, bestaand uit Lars Soerink (professioneel natuurfotograaf Vilda), Martin Hierck (auteur van *Tuinvogels voor de lens*), Hanneke Sevink (voorzitter Werkgroep Roofvogels Nederland) en Jouke Altenburg (coördinator *Erfvogels in beeld van Vogelbescherming Nederland*) heeft na veel wikken en wegen de winnende foto's gekozen:

1^e prijs: Boerenzwaluw, Ruud van Veenschoten uit Amersfoort, wint een Stern verrekijker 8x42

2^e prijs: Steenuil, Rick Tibbe uit Wierden, wint het *Handboek Vogels van Nederland*

3^e prijs: Spreeuw, Nелиe van der Werf uit Hoornsterzwaag, wint het *Handboek Vogels van Nederland*

4^e prijs: Steenuil, Dennis Molenaar uit Almelo, wint het boek *Tuinvogels voor de lens* (zie pagina 30)

5^e prijs: Torenvalk, Monique van Velzen uit Delfstrahuizen, wint het boek *Tuinvogels voor de lens* (zie pagina 20)

**1^e prijs: Boerenwaluw,
Ruud van Veenschoten**

De jury heeft de foto's op meerdere aspecten beoordeeld, waaronder herkenbaarheid en originaliteit. 'De winnende boerenwaluwfoto van Ruud van Veenschoten scoort goed op beide aspecten. De originaliteit zit hem bij deze foto in de actie. Een actiefoto van een boerenwaluw, dat zie je niet vaak! De kracht zit in de alertheid van de vogel en de positie van de mug. Al met al een terechte winnaar van de Fotowedstrijd Natuurlijke Erven.'

2^e prijs: Steenuil, Rick Tibbe

De steenuilfoto van Rick Tibbe heeft een kenmerk waarmee hij zich in positieve zin onderscheidt van de overige ingezonden foto's van deze soort: de setting. De uil bevindt zich in een typische rommelschuur waar steenuilen graag in verblijven. Dat de steenuil naar linksonder kijkt wekt de suggestie van het speuren naar een prooi. Een mooie foto van een steenuil in zijn element.'

**3^e prijs: Spreeuw,
Nelle van der Werf**

Een fijne actiefoto. De spreeuw is voldoende scherp, en de sluitertijd is kort genoeg om druppels in de lucht te laten bevroren. Elk vogelvriendelijk erf zou dergelijke waterplekken moeten hebben zodat spreeuwen en andere soorten er kunnen badden en zwaluwen er modder kunnen verzamelen voor het bouwen van hun nesten.

5e prijs Fotowedstrijd:
Torenvalk van
Monique van Velzen.

5

Werkgroep Roofvogels Nederland

De Werkgroep Roofvogels Nederland is een landelijke werkgroep met honderden vrijwilligers. De WRN werd in 1982 opgericht vanuit een sterke behoefte om een einde te maken aan de vervolging van roofvogels. Alle roofvogels zijn wettelijk beschermd, desondanks hebben ze het zwaar te verduren. Jaarlijks worden er honderden opzettelijk gedood, bijvoorbeeld door vergiftiging.

Ook worden vele honderden nesten verstoord, soms uit onwetendheid, maar meestal met het doel de jongen en hun ouders te doden. De hoofddoelstelling van de WRN is een einde maken aan deze illegaliteiten en uitdragen dat roofvogels recht hebben op hun plaats in de natuur. Dit gebeurt door onderzoek, publicaties, voorlichting, opsporing en tegengaan van vervolging.
www.werkgroeproofvogels.nl

Beleef de Lente: donaties voor de torenvalk

Beleef de Lente-kijkers hebben in 2010 € 338,50 voor de torenvalk bijeengebracht. De Vogelwacht Uden heeft van het geld veertien torenvalkkasten gemaakt.

Van ei tot torenvalk

Torenvalken verdedigen hun territorium, waarbinnen zich ook het nest bevindt, tegen soortgenoten. In veel gevallen nestelen ze in een door mensen geplaatste torenvalkkast. Daarnaast worden ook nesten gebruikt van bijvoorbeeld kraaien. Paartjes die torenvalkkasten gebruiken doen het beter dan paartjes die van 'natuurlijke' nesten gebruik maken; in kasten zijn predatie en weersinvloeden minder van invloed. Al in de nawinter kan de balts en paarvorming plaatsvinden. Het hoogtepunt valt echter meestal in april. Tijdens de balts probeert een mannetje torenvalk een vrouwtje te imponeren door showvluchten en prooiaanvoer. Daarmee laat hij zien dat hij fit is en goed kan jagen. Is zij geïnteresseerd dan volgt de paring.

Muizenstand bepaalt het broedsucces

De start van de eileg ligt tussen eind maart en eind mei. In 2010 viel het gemiddelde bijvoorbeeld op 23 april, veel eerder dan in 2009 (5 mei). Dit verschil heeft te maken met het wisselende aanbod aan veldmuizen, de belangrijkste voedselbron. Veldmuizen kunnen zich snel voortplanten en daarom zal het veldmuizenaanbod gedurende het seizoen toenemen. Toch zijn de vroege torenvalken het beste af. Ze profiteren niet met een tweede broedsel van een aantrekkelijke muizenstand in de loop van de zomer, zoals kerkuilen dat wel kunnen. Begint een paartje vroeg dan komen de eieren uit als de muizenstand aan het toenemen is. Tijdens de groei van de jongen neemt hun voedselbehoefte toe en dit loopt dan gelijk op met de toenemende muizenstand. Ook

www.beleefdelente.nl

Non-stop genieten van het intieme leven van boerenzwaluw en steenuil, maar ook van ijsvogel, oehoe, slechtvalk, ooievaar, boomklever en purperreiger.

als de jongen uitvliegen is er nog voldoende voedsel. In dat stadium moeten ze al snel hun eigen kostje bij elkaar bidden, en dan is een goede muizenstand wel zo prettig. De conditie van een vrouwtje, en indirect dus de hoeveelheid aangeleverd voedsel, bepaalt mede het aantal eieren dat wordt gelegd. Torenvalken leggen tussen de twee en zeven eieren, meestal vier tot zes. In 2010 werden gemiddeld net iets meer dan vijf eieren per vrouwtje geproduceerd (in 2009 'maar' 4,7). Ze worden ongeveer om de dag gelegd en het vrouwtje broedt ze uit. Ze begint hier meestal mee na het leggen van het derde ei. De eieren komen na ongeveer 31 dagen broeden uit.

Van kuiken tot hangjongere

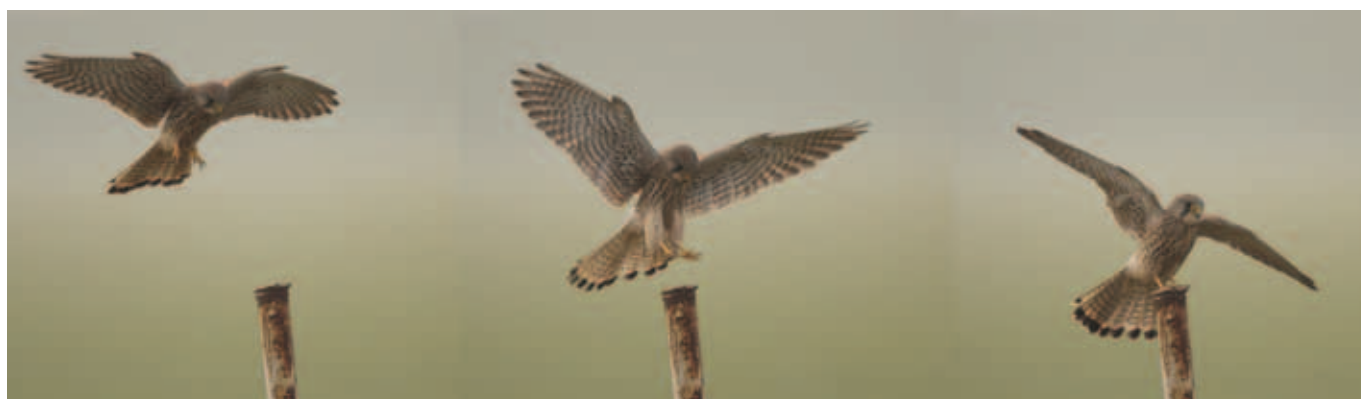
De jongen in het nest groeien snel. In de eerste dagen na het uitkomen houdt het vrouwtje de jongen warm en zorgt het mannetje voor al het voedsel. Na ongeveer tien dagen gaat het vrouwtje helpen om voldoende voedsel aan te slepen voor de snel groeiende jongen. Het mannetje blijft echter de meeste prooien aanvoeren. Vrouwtjes verdelen de prooien in kleine stukjes voor de jongen, mannetjes doen dit niet. Rond dag 28 kunnen de jonge torenvalken vliegen. Dat wil niet zeggen dat ze het ook daadwerkelijk doen: vaak zitten de jonge torenvalken eerst nog een tijdje samen over de rand van de kast te kijken. Na het uit-

Torenvalk Jan van Dijk

vliegen blijven de jongen nog dagen rond het nest hangen. Dit is de eerste dagen ook de plek waar de ouders met voer aankomen. Later moeten de jongen zelfstandig gaan jagen. Als het ze lukt de winter door te komen, kunnen ze in het voorjaar aan hun eerste eigen nest beginnen.

Tijdens de groei van jonge torenvalken neemt hun voedselbehoefte toe.

Torenvalken Reint Jakob

Trekpleister voor muizen en insecten

'Het is de combinatie van manege, erf en vogelgebied die zo ideaal is.'

Peter Das

Manege Lyts Tsjard is een begrip in Wirdum en omgeving. Veel kinderen en volwassenen herinneren zich hier hun eerste kennismaking met dier en natuur. Doete Alberda en Berend Terluin die samen met hun kinderen Peke en Jente op de manege wonen, vinden het belangrijk om bezoekers erbij te betrekken. Berend: "Nieuwkomers op de manege krijgen altijd eerst een rondleiding. Behalve de paarden laat ik ze ook het erf zien en de nestkast waarin de torenvalk broedt."

Familie Terluin tijdens het ringen van 'hun' torenvalken.

Peter Das en Bareld Storm in actie om jonge torenvalken te ringen.

Natuur en economie gaan hier samen

De begroeiing is er weelderig met veel bomen en struiken. De moeder van Doete vertelt dat, toen ze hier twintig jaar geleden kwam wonen, het erf beplant werd aan de hand van een inrichtingsplan. De provincie Friesland gaf daarvoor destijds al subsidie. Paarden trekken insecten aan en daar komen weer veel zangvogels op af. In combinatie met de rijke begroeiing en de vele nestkasten is het er goed toeven voor veel erfvogels. Jaarlijks broedt er de grauwe vliegenvanger in een nestkast en hoor je in het voorjaar de spotvogel. In de takkenbossen van snoeihout huizen egels, muizen en zelfs een bunzing.

Vandaag zijn Peter Das en Bareld Storm op bezoek. Zij komen namens de Werkgroep Roofvogels Nederland de jonge torenvalken ringen. Het eerste legsel van zes eieren ging eerder dit voorjaar op onverklaarbare wijze verloren. Nu kijken twee weldoorvoede jongen ons met priemende ogen aan. "De kast hangt aan de rand van een vogelreservaat en daar huizen veel muizen. Maar het is de combinatie van manege, erf en vogelgebied die hier zo ideaal is," weet Peter Das. De jonge valken worden onder ruime belangstelling van manegebezoekers geringd. Voor de valken keert de rust weer, terwijl het op de manege een en al bedrijvigheid blijft.

Hans Peeters

ANV Drimmelen

Boerenzwaluw- vriendelijke projecten

Niels en Frans Mureau, twee van de oprichters van Agrarische Natuurvereniging Drimmelen, zijn begin 2009 gestart met een driejarig boerenzwaluwproject. In dat jaar zijn tien boeren begonnen met het 'boerenzwaluwvriendelijk' maken van hun bedrijf. De bedoeling is dat eind 2011 dertig boeren meedoen. De deelnemende boeren zijn heel enthousiast: "Het is een heel tastbaar project, met gemakkelijk in te voeren maatregelen. Iedereen vindt eigenlijk de boerenzwaluw sympathiek. Ze scheppen tegen elkaar op over het aantal nesten op hun bedrijf!"

Niels, die een paar jaar geleden het vleesveebedrijf met 65 zoogkoeien van zijn vader Frans overnam, doet zelf ook mee. Buiten ligt een hoop ruige stalmest, ideaal als nestmateriaal en het trekt ook nog eens vliegen aan. Ook is er water in de buurt en Niels houdt de staldeuren altijd open. Dat vogels het naar hun zin hebben op zijn bedrijf blijkt extra duidelijk als we een – zeldzame – zomertortel horen.

Klompen vol

De boerenzwaluwen van melkveehouder Jan Leenaars hebben een bijzondere voorkeur ontwikkeld voor zijn moderne open stal.

"Ze zitten boven op de lampen die tot half elf 's avonds aan zijn. Er zijn zelfs meer nesten dan vorig jaar." Ook in de lage stal met jongvee zijn nesten te vinden. De vader van Jan kijkt als hij nesten zoekt altijd eerst naar beneden: waar poep ligt zit een nest. Hij is blij met de zwaluwen, al waren het er vroeger veel meer: "Je klompen zaten elke ochtend vol poep!"

Bij melkveehouder Corné de Bruin zijn dit jaar 26 nesten geteld, waaronder twee in de garage waar zijn auto staat. Corné heeft een plankje getimmerd om te voorkomen dat de zwaluwenpoep op zijn auto komt. Hij weet alle boerenzwaluwnesten in zijn ver-

Jouke Altenburg

schillende stallen feilloos te vinden en weet ook precies welk nest bewoond is en welk niet. "Als je een boerenzwaluw ziet met een veerke in zijn snavel, dan weet je dat hij bezig is met stofferen voor de tweede leg." Aan insectenbestrijding hoeft hij niet meer te doen. "De jongen worden 300 - 400 keer per dag gevoerd. Er zijn schattingen dat er 100.000 insecten nodig zijn voor het grootbrengen van één nest. Dan hoef ik toch niet meer te spuiten?"

Een combinatie van ruige stalmest en waterplassen trekt boerenzwaluwen aan.

Frans Mureau en Jan Leenaars in de moderne open stal.

Jouke Altenburg

STONE
Steenuiloverleg
Nederland

STONE is een landelijke werkgroep die zich inzet voor onderzoek en bescherming van steenuilen. Een netwerk van vele honderden enthousiaste vrijwilligers spant zich in om de steenuil te behouden. Bijvoorbeeld door het plaatsen van nestkasten en het adviseren van erfbewoners over steenuilvriendelijke maatregelen. Verder doen veel vrijwilligers onderzoek. Zij tellen broedparen, doen nestcontroles om het voortplantingssucces te bepalen, ringen nestjongen en doen voedselonderzoek. Met onderzoek wordt waardevolle kennis voor een betere bescherming verkregen. STONE werkt nauw samen met Vogelbescherming Nederland, SOVON Vogelonderzoek en Landschapsbeheer. Op www.steenuil.nl vindt u meer informatie over STONE en hoe u het werk van STONE kunt ondersteunen.

STONE

1 Een steenuilei is mat of lichtglanzend wit, en met een gemiddelde lengte van 34 mm en breedte van 29 mm beduidend kleiner en ronder dan een kippenei. Steenuilen leggen om de dag een ei en beginnen te broeden bij het voorlaatste of laatste ei. Het bebroeden van de gemiddeld vier eieren duurt ongeveer 26 dagen en in die tijd neemt het eigewicht af van ongeveer 16 gram tot 12 gram vlak voor het uitkomen.

2 Ongeveer een dag voor het uitkomen begint het jong in het ei te piepen. Moederuil communiceert met de kuikens door klokkende geluidjes te maken. Met zijn eitand, een klein kalkknobbeltje op de snavelpunt, maakt het jong een gaatje in de eischaal. Met al zijn krachten breekt hij de eischaal verder open en wurmt zich uit het ei.

Steenuil - van ei

5 Dan gaan ook de ogen open, de iris is grijsgroen. Moederuil voert steeds grotere stukjes prooi en de jongen produceren hun eerste braakbal. Het bruine verenkleed begint zich te ontwikkelen; vanaf dag twaalf verandert hun uiterlijk snel en worden het echte uilskuikens. De poten en het kniegewricht zijn qua dikte volgroeid en de jongen kunnen vanaf nu worden geringd.

6 Als de jongen twee weken oud zijn, gaan de vleugels groeien. De handslagpenen groeien zo'n vier mm per dag. De periode tussen 10 en 25 dagen is bij uitstek geschikt om de leeftijd van de kuikens te bepalen op grond van de vleugellengte. De jongen zijn nu veel mobieler en sjouwen door de nestholte, op zoek naar prooires-ten. Op een leeftijd van drie weken wegen ze 130 - 135 gram.

3 Omdat steenuilen pas beginnen met broeden als het legsel (bijna) compleet is, komen alle eieren doorgaans binnen een etmaal uit. Een net uitgekomen jong weegt ongeveer tien, elf gram. Het korte, hagelwitte donskleed droogt snel op. De jongen worden warm gehouden onder moeders vleugels. Zij voert haar kroost met tussenpozen de hele dag door. Na vijf dagen wegen de jongen al zo'n 40 - 45 gram.

4 Tussen de vijfde en tiende levensdag wordt het witte dons vervangen door een grijs donskleed. De ogen zijn nog gesloten. De gewichtstoename is nu het grootst: per dag komt een jong ongeveer acht gram aan. Op dag tien weegt het 80 - 85 gram.

tot uitvliegen

7 In de derde week is de vleugel half volgroeid en regelmatig oefenen de jongen hun vleugelspieren door wild met de vleugels te klapperen. Als ze vier weken oud zijn zitten de jongen prachtig in de veren en maken ze zich op voor het leven buiten het veilige nesthol. Met hun felgele ogen kijken ze nieuwsgierig de wereld in. Ze wegen zo'n 145 gram en kunnen een hele muis in één keer doorslikken.

8 Vanaf 30 - 35 dagen verlaten de jongen het nesthol en spoedig kunnen ze heel verdienstelijk korte stukken vliegen. Met 45 dagen zijn de vleugels nagenoeg volgroeid en wegen de jongen rond 150 gram. De jongen onderscheiden zich van volwassen vogels door het grijze dons op hun kop. Ze zullen de komende tijd nog in gewicht toenemen, tot ongeveer 180 gram (mannetjes) en 200 gram (vrouwtjes).

Beleef de Lente: donaties voor de steenuil

Met het geld dat met *Beleef de Lente* in 2010 is opgehaald (€ 1423,50) wordt de *ErfWijzer Steenuil* in een mooi jasje gestoken en in een oplage van 15.000 exemplaren verspreid onder iedereen die steenuilen op zijn erf heeft, of graag zou willen hebben.

Marco Renes toont Anita Meeske aan de hand van het inrichtingsplan, hoe het erf er straks uit komt te zien.

De boerderij staat nog rondom in de steigers en bouwvakkers zijn druk in de weer. Even vraag ik me af of ik wel aan het goede adres ben voor een interview over erfvogels. Anita Meeske, de toekomstige bewoonster, stelt me gerust. "Kijk, daar hangt een steenuilenkast," wijst ze naar een oude fruitboom achter de boerderij.

"Dat is het mooie van dit project," legt Marco Renes uit. Hij is veldmedewerker bij het Brabants Landschap. "Er was al een inrichtingsplan voor het erf, voordat de bewoners begonnen met de verbouwing van de boerderij."

Erf in aanleg

Hans Peeters

'Bij het opstellen van het plan ben ik uitgegaan van de wensen van de steenuil.'

Marco Renes

Hans Peeters

Een goed begin is het halve werk

Meteen toen hij hoorde dat de boerderij aan de Sint Oedenrodenseweg in Best verkocht was, stond hij bij de nieuwe eigenaren - Anita en Hans Meeske - aan de deur. Renes: "Er broedde namelijk een steenuil in het oude varkenskot op het erf. Ik was bang dat het vogelpaar verstoord zou worden." Terecht, want inmiddels is het negentiende-eeuwse bouwwerk op last van de gemeente afgebroken. Tevoren hing Marco Renes, als alternatieve broedplaatsen voor de uil, op twee verschillende plaatsen een nestkast op. En dat niet alleen. In overleg met Anita en Hans maakte hij een inrichtingsplan voor het erf. Compleet met knotwilgen, struweelhaag, oude fruitbomen, overhoekjes en een speelveldje voor de kinderen. "Bij het opstellen van het plan ben ik uitgegaan van de wensen van de steenuil en heb ik gekeken wat er bij de bewoners past," legt Renes uit.

Anita Meeske voegt daaraan toe: "We hebben vijf kinderen en die moeten zich straks natuurlijk ook op het erf kunnen vermaken." Het advies van het Brabants Landschap is gratis en de beplanting op het erf wordt gesubsidieerd door de Provincie. Een mooie win-win situatie. De steenuil heeft inmiddels zijn intrek genomen in een van de kasten en de familie Meeske krijgt een erf zoals ze dat graag willen hebben.

ANV Wierde & Dijk

Kaantjes en Raandjes

Agrarische Natuurvereniging Wierde & Dijk zet zich in voor natuur- en landschapsbeheer in Noord-Groningen en heeft verschillende projecten op het programma voor onder andere weidevogels en akkervogels. In 2004 is een bijzonder project van start gegaan: 'Kaantjes en Raandjes', een project ter bevordering van natuurvriendelijk slootbeheer, met als doel in meer sloten (overjarig) riet te laten staan om de natuurwaarden te verhogen. Rietsloten bieden nest- en schuilmogelijkheden aan rietvogels, insecten, kleine zoogdieren en amfibieën.

Fred Bosman, contactpersoon van het project, vertelt dat er momenteel twee onderzoeken lopen naar de effecten van het laten staan van oud riet en de optimale maaifrequentie. In samenwerking met de Universiteit Wageningen, het Waterschap Noorderzijlvest en de Provincie Groningen wordt bekeken of en hoe de waterzuiverende functie van (oud) riet in sloten kan worden vergroot. Daardoor zou het gehalte aan fosfaat en nitraat kunnen verminderen.

Oud riet biedt veel voordelen

Aan het andere onderzoek, naar het natuurvriendelijke (minder frequente) onderhoud van schouwsloten, doen zo'n 25 boeren mee. Bosman: "Voor rietvogels blijkt de aanwezigheid van oud riet van cruciaal belang te zijn. In sloten met oud riet broeden vier keer zo veel vogelparen als in sloten met alleen jong riet! Het aantal blauwborsten in de regio bijvoorbeeld is fenomenaal. In het gebied ter grootte van 1% van Nederland broedt 18% van de landelijke blauwborstpopulatie, 11% van de bruine kiekendieven en 7% van de rietzangers." Het blijkt dat de optimale frequentie van schonen om de vier, vijf jaar is.

"Als je langer niet schoont of helemaal niet, dan daalt de vogelpopulatie juist weer," legt

Ringmus Michel Geven

Bosman uit. "Riet laten staan biedt naast hogere natuurwaarden veel voordelen: riet verstevigt de taluds en de stabiliteit van de sloot wordt groter. De waterbergende functie en de doorstroming van de sloot worden door oud riet niet beperkt.' De deelnemende agrariërs zijn enorm enthousiast over de voordelen voor natuur en landschap. Er zijn nauwelijks meerkosten en de inpasbaarheid in de bedrijfsvoering is groot. Wierde & Dijk wil het behoud van oud riet op nog grotere schaal stimuleren en organiseert allerlei activiteiten om boeren te informeren en te bewegen hun sloten ook natuurvriendelijk te gaan beheren.

Meer informatie: www.wierde-en-dijk.nl

**'Anders schonen,
meer natuur.'**

Fred Bosman

www.jaarvandeboerenzwaluw.nl

Help de boerenzwaluw.

Tel en meld de boerenzwaluwen op uw erf.

Martin Muiden

Huiszwaluw

Samen met boerenzwaluwen zijn huiszwaluwen bekende erfbewoners. Uiterlijk verschillen ze van boerenzwaluwen door de compactere vorm met kortere zwaluwstaart en witte stuit. Aan dat laatste dankt hij de bijnaam melkstaartje en ook witgatje. Beide soorten zijn super-insectenverdelgers; ze eten 1500 insecten per dag.

Vanaf half april komen huiszwaluwen terug van hun overwinteringsgebieden in tropisch Afrika. In tegenstelling tot boerenzwaluwen metselen huiszwaluwen hun nest aan de buitenkant van een gebouw. Ze bouwen hun bolronde nesten, van klei en modder, onder dakranden of dakgoten, liefst met meerdere bij elkaar. Om aan geschikt bouw materiaal te komen, zijn ze geholpen met plasjes of modderpoeltjes in de nabije omgeving van de nestplaats. Op verschillende plaatsen in ons land zijn met succes zogenaamde 'huiszwaluwtilen' geplaatst. Stellingen van een dakconstructie met diverse randen, waartegen de vogels hun nest kunnen metselen. Als extra hulp dienen hele of gedeeltelijke kunstmatige zwaluwkommen, die ook onder dakranden of -goten gebruikt kunnen worden.

Putter

Door het kleurrijke uiterlijk doen putters haast exotisch aan. Het kleine zangvogeltje behoort tot de vinkenfamilie, maar is veel kleiner en slanker dan de gewone vink. Putters zijn echte zaadeters en dat verklaart streeknamen als distelvink, elzenputter en bloemputter.

Onze putters zijn standvogels en houden zich graag op in groene stads- en dorpswijken en op groen begroeide erven. Ze bouwen hun goed verborgen nest bij voorkeur in gewone esdoorn, paardenkastanje en fruitbomen. Mannetje putter verradt zijn aanwezigheid door zijn druk gekwetter, dat veel weg heeft van de zang van een boerenzwaluw. Putters foerageren graag op de zaadpluizen van onder andere akkerdistel, melkdistel, paardenbloem en grote klit. Maar ook zaden van bijvoorbeeld kaardenbol en zonnebloem vormen een belangrijke voedselbron. Om putters naar uw erf of tuin te lokken kunt ook een of meerdere zwarte elzen of berken planten. De vogels doen zich te goed aan de zaden en belonen u met de aanblik van hun tropisch ogend verenpak.

Jouke Altenburg

ANV De Parmey

Een erf als paradijs

Nadja Jansma

Kees van Veldhuizen

Agrarische Natuurvereniging De Parmey is in 1997 opgericht; ze telt 100 boerenleden en evenveel burgerleden. Bestuurslid Kees van Veldhuizen ziet het als een plicht van de mens om andere soorten in leven te houden. Daar houdt hij bij de inrichting van zijn erf en land rekening mee. Hij heeft onder andere bosschages aangeplant, nestkasten opgehangen voor bosuil en torenvalk en is ook gestopt met de chemische bestrijding van onkruid.

“Het is belangrijk om voorwaardenscheppend bezig te zijn. Klimop aan de gevel is niet zo strak, maar er broedt wél een grauwe vliegenvanger in.” Volgens Kees is de weg naar succes ‘met rust laten en voor een variatie aan beplanting zorgen’. In de oude mestilo bijvoorbeeld groeit nu riet waar soms de kleine karekiet is te horen. “Kramsvogel en koperwiek in de houtwal; spotvogel, fitis en tijftjaf in bosjes. Ik beleef veel genoegen aan alle verschillende vogels!”

Gek van zwaluwen

Aad Spruit, lid van De Parmey, is volgens eigen zeggen zwaluwgek. “In het voorjaar, als ze binnenkomen; dan weet je dat je aan de goede kant van de kalender zit.” Hij houdt sinds 2002 nauwkeurig bij wanneer de eerste boerenzwaluw op zijn erf arriveert en dat blijkt steeds vroeger te zijn. “In 2002 kwam de eerste zwaluw aan op 15 april en dit jaar zag ik de eerste al op 22 maart.” Toen hij de boerderij in 1981 kocht was er geen boerenzwaluw te vinden op het be-

drijf. “Nu wordt het al zo druk in de stallen dat ze zelfs in de hooiberg gaan nestelen. In de paartijd vliegen ze zo door je haar!” Aad telde in 2010 maar liefst 45 nesten die bebroed werden. Hij doet er dan ook alles aan om het de vogels naar de zin te maken. Zo houdt hij de stallen open, maakt pas in september alles schoon en timmert plankjes als ondersteuning voor de nesten. “Het duurt wel twee jaar vóór ze dat plankje vertrouwen en er een nest boven bouwen,” zegt Aad. Ook de hond van Aad zorgt goed voor de boerenzwaluwen. “Mussen en spreuwen jaagt hij weg, maar de zwaluws mogen alles van hem.”

Nadja Jansma

‘In het voorjaar als ze binnenkomen, dan weet je dat je aan de goede kant van de kalender zit.’

Aad Spruit

4e prijs Fotowedstrijd: Steenuil van Dennis Molenaar.

De enquête van 2010; *Vragen en suggesties*

Zestig mensen maakten gebruik van de online enquête die Vogelbescherming in het voorjaar van 2010 had opengesteld. Zij gaven *Erfvogels in beeld* het rapportcijfer 8,2. Daar is de redactie uiteraard mee verguld! Verschillende opmerkingen hebben geleid tot wijzigingen in de editie 2011. Sommige suggesties waren tegenstrijdig: de ene lezer wilde meer algemene artikelen, een ander minder. Hier beantwoorden we een aantal van de gestelde vragen.

www.vogelbescherming.nl/erfenquete Vul ook dit jaar de enquête in en win één van de twintig tegoedbonnen!

Kan ik nestkasten van trespas of betonplex maken?

Dat kan soms. Kasten met een grote opening, zoals een torenvalkkast, kunnen goed van deze weerbestendige materialen worden gemaakt. Kleinere of meer gesloten kasten zoals een mezenkast of een steenuilenkast zeker niet. Trespas en betonplex nemen namelijk geen condensvocht op, waardoor de vogels kletsnat kunnen worden. In het ergste geval gaan ze dood aan longontsteking. Doe altijd een laag houtstrooisel en boor een aantal gaten in de onderkant van de kast, zodat het vocht eruit kan.

Waarom ringt niemand bij mij in de buurt de torenvalken?

Er zijn in Nederland ongeveer 450 mensen met een ringvergunning. Zulke vergunningen worden alleen maar afgegeven aan deskundige vogelliefhebbers, voor bepaalde vogelsoorten in een bepaald gebied. De kans dat een torenvalkringer in uw buurt actief is, is niet zo groot.

Waarom besteedt *Erfvogels in beeld* telkens aandacht aan steenuil (STONE), kerkuil (SKWN), torenvalk (WRN) en boerenzwaluw (Hirundo). Er zijn toch meer soorten erfvogels?

Vogelbescherming Nederland is *Erfvogels in beeld* gestart als samenwerkingsproject met deze organisaties voor soortbescherming, die alle vier actief zijn in het landelijk gebied. Door deze samenwerking kunnen hun vrijwilligers erfbewoners een informatief blad overhandigen: een blijk van waardering voor de geboden gastvrijheid.

In de edities 2009 en 2010 is een tiental andere erf Vogelsoorten met korte portretjes beschreven. Voor de editie 2011 is gekozen voor meer diepgang: naast de vier vaste soorten vindt u informatie over de witte kwikstaart, ringmus, putter en huiszwaluw.

Jacoline van Dijk

Suggestie: laat meer met foto's zien wat een goed erf is.

Dat wil de redactie maar al te graag. Daarom was het thema van de fotowedstrijd 2010 'Natuurrijk erf'. Helaas was dat blijkbaar een lastig onderwerp want de redactie heeft welgeteld één goede foto van een erf ontvangen.

Suggestie: voeg ook kinderpagina's toe.

Omdat *Erfvogels in beeld* inmiddels in samenwerking met zes partijen wordt gemaakt is het woekeren met de ruimte. We willen vooral veel ruimte voor mooie foto's houden. Daarom kiezen we er voor om geen speciale kinderpagina's te ontwikkelen. We horen vaak dat *Erfvogels in beeld* door veel kinderen wordt gelezen en een bron is geweest voor menige spreekbeurt.

Nu ook
als boek
en DVD

Beleef de Lente!

Meer dan 1 miljoen bezoekers

Via webcams keek men dag en nacht mee in acht verschillende vogelnesten. Van dit grootste vogelwebcamproject ter wereld verschijnt een prachtig kijk- en leesboek. Zie en lees hoe vogels een nest bouwen, baltsen, eieren leggen, broeden en hun jongen grootbrengen. Alle hoogte- en dieptepunten van de afgelopen vier seizoenen. Inclusief DVD met de mooiste en spannendste filmpjes.

Prijs € 19,95. Nu verkrijgbaar bij Vogelbescherming Nederland en in de boekwinkel.

www.vogelbescherming.nl/erfenquete

Vul de enquête in en win één van de twintig tegoedbonnen!

Colofon

Erfvogels in Beeld is een gezamenlijke uitgave van Vogelbescherming Nederland, Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland, Stichting STONE – Steenuilenoverleg Nederland, Stichting Hirundo en de Werkgroep Roofvogels Nederland. Deze nieuwsbrief is bedoeld voor bewoners van het boerenland en wil een lans breken voor erfvogels. Het verschijnt eenmaal per jaar, dit is de derde editie.

Redactie

Hoofdredactie: Jouke Altenburg en Nadja Jansma; Tekstcorrectie: René de Vos en Cleo van den Oort; Redactie: Bennie van den Brink, Peter van Dam, Johan de Jong, Ronald van Harxen, Hans Peeters, Hanneke Sevink, Pascal Stroeken, Erik Visser, Benno v.d. Hoek.

Vormgeving

Studio Saiid & Smale

Druk

Rotosmeets, Utrecht

Oplage

55.000

Foto's

Voorplaat: grote foto; Hans Peeters, inzetjes; torenvalk, Xander Sales; boerenzwaluw, Jouke Altenburg; steenuil, Ronald van Harxen; kerkuil, André Eijkenaar. Achterplaat: steenuilen, Ronald van Harxen

Reacties naar

info@vogelbescherming.nl

Overname van artikelen en/of figuren mag alléén met voorafgaande toestemming van de redactie.

Organisaties

Vogelbescherming Nederland
030 693 77 99
info@vogelbescherming.nl
www.vogelbescherming.nl

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland
0512 3031 74
www.kerkuil.com

STONE

Steenuilenoverleg Nederland
06 1029 2877
stone@steenuil.nl
www.steenuil.nl

Stichting Hirundo

0525 6213 47
www.boerenzwaluw.nl

Werkgroep Roofvogels Nederland

035 54 210 19
info@werkgroeproofvogels.nl
www.werkgroeproofvogels.nl

